

Zaczerpnięta z kronik chińskich informacja o istnieniu w III w. p.n.e władztwa o nazwie *Kyrgyz* posłużyła do tego, że w 2003 r. obchodzono 2200-lecie państwowości kirgiskiej (s. 428–429).

W wykładzie podkreśla się, że ujawniają się różnorodne więzi nieformalne decydujące o dostępie do stanowisk politycznych. W opinii społecznej politykę wewnętrzną określa złożony kompleks często ukrytych więzi: lokalnych, klientalnych, kryminalnych, regionalnych, etnoregionalnych i etnicznych. Każda zmiana na wyższym stanowisku pociąga za sobą zmiany personalne w obszarze jego wpływu czy podporządkowania.

Wykład o kulturze politycznej więzi w Azji Centralnej wzbogacają aneksy, w których zamieszczono: mapki, diagramy.

W refleksji podsumowującej można stwierdzić, że prezentowana monografia jest oryginalnym osiągnięciem naukowo-badawczym. O jego wartości przekonują, m.in.:

1. odniesienie wiedzy teoretycznej o kulturze politycznej do rzeczywistości kulturowo-cywilizacyjnej Azji Centralnej;

2. wskazanie roli i znaczenia *więzi* w generowaniu współczesnego życia społeczno-politycznego;

3. ukazanie znaczenia roli tradycji, dziedzictwa przeszłości dla kształtowania różnych wektorów życia społeczno-politycznego;

4. ukazanie współczesnej tożsamości politycznej Kirgistanu na tle państw Azji Centralnej;

5. dostarczenie wiedzy pozyskiwanej na drodze obserwacji uczestniczącej oraz studiów socjologicznych dotyczących życia społeczno-politycznego w Kirgistanie i krajach Azji Centralnej.

Książka zasługuje na dużą uwagę politologów, badaczy przemian społeczno-politycznych, w tym specjalistów rozpoznających odrębność kulturowo-cywilizacyjną przestrzeni środkowoazjatyckiej. W istotnym stopniu wzbogaca ona wiedzę o przyszłości i teraźniejszości Azji Centralnej.

Andrzej Chodubski

Zbigniew Wiktor, Mieczysław Rakowski, *Rozwój i prognozy przyszłości Chin w zmieniającym się świecie*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011, ss. 511.

Wśród mocarstw świata wyjątkową rolę pełnią Chiny. Są one w polu uwagi poznawczej zarówno na dziedzictwo przeszłości sięgające XL w. p.n.e, jak wielkie przemiany dokonujące się współcześnie. Przypomina się, że od zarania dziejów tego państwa ważną rolę pełnił władca, którego postrzegano jako mandatoriusza boga niebios, określano go tytułem *Syn Niebios*. W dziejach cywilizacji chińskiej ważną rolę odegrał system filozoficzny stworzony przez żyjącego na przełomie VI i V w. p.n.e. myślicielem i polityka Konfucjusza. Wskazywał on, że podstawą społecznego porządku jest wypełnianie ustalonych przez tradycję obowiązków, jakie ciąży na każdym człowieku, a zwłaszcza obowiązków wobec własnych rodziców. Zwracał uwagę na formy zewnętrzne postaw, zachowań, gestów, określonych słów (przestrzeganie tzw. etykiety życia społecznego). Konfucjonizm stał się ważnym elementem doktryny politycznej państwa. Współcześnie wyraźnie zaznacza się obecność tego państwa na arenie międzynarodowej; sytuuje się ono wśród najbardziej rozwiniętych, pod względem gospodarczym krajów. Przy tym zwraca uwagę ich ustroj polityczny, przywiązanie do drogi socjalistycznego rozwoju, rozwijanej i aktualizowanej przez kolejne generacje liderów politycznych. Nośne są w tym względzie koncepcje socjalistycznej gospodarki rynkowej, teoria budowy średniozamożnego społeczeństwa oraz socjalizm z chińską specyfiką. Zakłada się, że dzięki racjonalnej polityce społecznej i gospodarczej, wysokiej dyscyplinie obywateli i zaufania do polityki partii komunistycznej będzie skutecznie realizowana dotychczasowa koncepcja rozwoju, przewidująca w 2020 r. powstanie średniozamożnego społeczeństwa. Założenie to jest przedmiotem uwagi polityków oraz międzynarodowej opinii publicznej.

W prezentowanym studium poznawczym podjęto się analizy warunków i przesłanek, głównie najnowszego etapu rozwoju sytuacji międzynarodowej oraz przesłanek, warunków i perspektyw rozwojowych Chin w ciągu naj-

bliższych lat. Wykład podzielono na sześć rozdziałów, zatytułowanych kolejno: I. „Krótka charakterystyka przemian w sytuacji międzynarodowej w ciągu ostatnich 20 lat”, II. „Rozwój Chin we współczesnej epoce”, III. „Perspektywa rozwoju Chin w pierwszym ćwierćwieczu XXI wieku”, IV. „Główne wydarzenia ekonomiczne i polityczne w latach 2009–2011”. Walka z kryzysem w Chinach i na świecie, V Średniookresowe dylematy dalszego rozwoju i przemian w Chinach, VI Dalsze analizy i impresje z pobytu współautora w Chinach we wrześniu–grudniu 2009 r. i październiku–listopadzie 2010 r. Wykład zawarty w prezentowanej książce poprzedza metodyczno-metodologiczny Wstęp. Zauważa się, tu, że coraz częściej stawiane są pytania dotyczące przyczyn szybkiego rozwoju Chin oraz ich ustrojowego charakteru obecnie i w przyszłości. Główne pytania w tym względzie to: Jakie główne przyczyny spowodowały wybiecie się Chin z półkolonialnej niewoli na samodzielne państwo o socjalistycznych założeniach w 1949 r.?; Jakie były siły napędowe i hamujące rozwój ekonomiczny i polityczny Chin w okresie przed rozpoczęciem reform w 1978 r.?; Jakie metody rozwoju zastosowano w poszczególnych etapach reform do 2011 r. oraz na jakie problemy i trudności one napotykały?; Jakie są obecnie osiągnięcia i problemy do rozwiązania w programie rozwoju do 2020 r.? Jaki będzie wpływ danego kryzysu światowego kapitalizmu na rozwój Chin, i odwrotnie?

Charakteryzując rzeczywistość międzynarodową ostatnich 20 lat wskazano na: rozpad bloku radzieckiego i jego skutki, a w tym na podporządkowanie polityczne państw tego bloku kapitałowi kapitalistycznemu, głównie USA. Lata 90. były czasem bezpośredniej dominacji kulturowej USA. Państwa, które nie podporządkowały się strategii politycznej USA traktowano jako relikty zacofania. Amerykańską strategię kształtowania rzeczywistości międzynarodowej zarysował w 1997 r. doradca prezydentów Cartera i Clintona politolog Zbigniew Brzeziński. Przedstawił ją m.in. w książce pt. *Wielka szachownica*. W wykładzie wskazuje się na główne nawarte w niej myśli polityczne. Następnie dostarcza się informacji o rozwoju świata według szacunków PKB. Przywołuje się tu wybrane państwa świata, zwraca się uwagę na sytu-

ację gospodarczą USA, w krajach Unii Europejskiej: Japonii, Rosji, Indiach, obszarze Ameryki Południowej i Środkowej, Afryki oraz Chin. Wskazuje się, że w stosunku do wzrastającego powoli PKB USA, Chiny osiągnęły w 2008 r. ok. 54% globalnego PKB (s. 29).

Chiny stały się nie regionalną, lecz globalną potęgą o wzrastającym poziomie technicznym i coraz bardziej samodzielnym charakterze, ale w przeliczeniu na mieszkańca pozostają krajem biednym. Ludność wiejska, która wegetuje w drobnych gospodarstwach o średniej powierzchni poniżej 1 ha i ma 3 razy mniejsze dochody na mieszkańca od ludności miast.

Ukazując rozwój Chin przypomina się, że rozwijając się w sposób ciągły przez kilka tysięcy lat stały się znane z pionierskich wynalazków, takich jak: papier, druk, jedwab, kompas, proch. W rozwoju kraju zaznaczył się z dużą siłą porządek feudalny, który trwał do początku XX w.

Istotny wpływ na rozwój kraju wywarły przemiany rewolucyjne w Rosji. One stały się siłą sprawczą utworzenia w 1921 r. Komunistycznej Partii Chin oraz budowy nowego systemu ustrojowego, w 1949 r. utworzono nowy typ państwa Chińską Republikę Ludową. Do 1956 r. tworzone ład ustrojowy według wzorów radzieckich, w tym dużą wagę przywiązywano do centralnego planowania. W okresie początkowym ujawnił się sprzeciw społeczeństwa przeciw budowie nowego ładu ustrojowego, zwłaszcza inteligencji. W tej sytuacji władze partyjne podjęły działania na rzecz budowy nowego ładu ustrojowego „na skróty”. W 1958 r. proklamowano „wielki skok” – przez wielki wysiłek pracy ludzkiej założono dokonanie wielkiego wzrostu produkcji przemysłowej i rolniej. W latach 1955–1978 w życiu Chin z szczególną siłą realizowano „rewolucję kulturalną”. Przywódca polityczny kraju Mao Tsetung, odwołując się przede wszystkim do młodzieży, ogłosił hasła skrajnego egalitaryzmu. Starano się rygorystycznie przestrzegać zasad centralnego planowania, odbywał się nakazany rozdział produkcji i konsumpcji.

Jednym z ważnych problemów w życiu państwa okazał się szybki przyrost naturalny ludności. Przyrost ten ujawniał problem niemożności wyżywienia ludności. Władze chińskie podjęły w tej sytuacji drastyczne środki, aby zmniejszyć

przyrost naturalny, zezwalając na posiadanie tylko jednego dziecka w rodzinach miejskich, a dwóch w rodzinach wiejskich. Ujemnymi skutkami tej polityki stało się pozbywanie się żeńskich noworodków i w wyniku tego ujawnienie się wyraźnej przewagi mężczyzn nad kobietami (s. 61).

Ukazując problem planowania, wskazuje się, że w rzeczywistości kształtowania się społeczeństwa wiedzy nie może mieć ono charakteru dyrektywnego (poza pewnymi wyjątkami), a stosownie do generowanych założeń rozwojowych powinno mieć charakter konsultacyjny, wspomagający działalność jednostek gospodarujących, bez niepotrzebnego i najczęściej szkodliwego uiszczenia jednostek mniej efektywnych w danej sytuacji, powinno im pomagać w rynkowym dostosowaniu się, a co ważne w rynkowym zbilansowaniu rosnącej podaży i popytu w skali całej gospodarki i w nagromadzeniu niezbędnej dla rozwoju akumulacji. W tej sytuacji wyzwaniem jest ukształtowanie zmodyfikowanej metody planowego rozwoju, tj. nie centralne panowanie i zarządzanie gospodarką, ale sterowanie gospodarką planowo-rynkową, o różnych samodzielnych podmiotach gospodarczych, bazujących na kolektywnej własności pracowniczej, działających na konkurencyjnym rynku, a jednocześnie podporządkowanych strategicznym celom ogólnego rozwoju (s. 77). Nośną kwestią poznawczą jest stanowienie cen w gospodarstwie. Przypomina się, że przez pojęcie to rozumie się zarówno ogólne, planowe ustalenie cen, jak też wpływ państwa na ich kształtowanie się na rynku. Ceny stanowią ograniczony element roli planu i rynku w gospodarce socjalistycznej.

Ukazując problem perspektywy rozwoju Chin podkreśla się czynnik czasu. Dla cywilizacji Dalekiego Wschodu wartością jest wieczność, dla Europejczyków – ważna jest doraźność. Zauważa się, że Chiny mają inny niż Europejczycy lub Amerykanie stosunek do czynnika czasu. Mówiąc skrótowo, im się nie spieszy. Uczeni i planiści chińscy operują perspektywą 5, 10, 20 a nawet 50 lat. Biorąc pod uwagę burzliwy rozwój nauki w społeczeństwie wiedzy, należy poważnie podejść do ich planów rozwojowych na pierwsze ćwierćwiecze XXI w. (s. 95). Zauważa się, że społeczność pomiędzy

stale rosnącymi materialnymi i kulturowymi potrzebami ludu a zacofaną produkcją nadal pozostaje główną sprzecznością chińskiego społeczeństwa. Siły wytwórcze, nauka, technika i oświata są w Chinach wciąż względnie zacofane, droga uprzemysłowienia i modernizacji wciąż jest długa. Dwoista, tzn. miejsko-rolnicza struktura chińskiej gospodarki jeszcze się nie zmieniła.

W założeniach współczesnej polityki Chin nośne zadanie zawierają się w występowaniu przeciwko hegemonizmowi i polityce z pozycji siły we wszystkich ich formach i nigdy nie będą pretendować do hegemonii i zajmować się ekspansją. Zauważa się, że Chiny występują o zachowanie różnorodności świata, starają urzeczywistnić demokrację stosunków międzynarodowych i pluralizm modeli rozwoju (s. 105).

Zauważa się, że w sytuacji rozwoju Chin podkreśla się znaczenie rozwoju partii i państwa. W programach partii wskazuje się, że przyszłe harmonijne społeczeństwo Chin będzie cechować demokracja, poszanowanie prawa, równość, sprawiedliwość, szczerość, przyjaźń, żywotność, porządek i harmonia pomiędzy społeczeństwem a przyrodą. Aby wdrażać równość i sprawiedliwość, powinny być uwzględnione zróżnicowane społeczne interesy sprzeczności wewnątrz ludu i inne problemy społeczne muszą być właściwie traktowane, a społeczna równość i sprawiedliwość praktycznie aktualizowana i utrzymywana (s. 109).

Zwracając uwagę na ustrój polityczny Chin wskazuje się, że większość obserwatorów i analityków rozwoju charakteru społecznego Chin, zarówno spośród zychliwie, jak i niezychliwie do nich ustosunkowanych, uważa, że nie jest to już państwo socjalistyczne, nie posocjalistyczne, lub nawet kapitalistyczne typu państwo socjalistyczne, ale postsocjalistyczne lub nawet kapitalistyczne typu państwowo – kapitalistycznego, którego przywódcy zachowali jedynie frazeologię komunistyczną i monopol władzy silnej partii pod tą nazwą, aby utrzymać w ryzach masy ludowe, które mają wiele powodów do niezadowolienia z powodu swojej relatywnie coraz niższej pozycji materialnej i ograniczonych możliwości walki o swoje prawa ekonomiczne przy braku wolności politycznej, tj. przy braku wielopartyjności (s. 133).

W analizie kierunków rozwoju współcześnie wskazuje się, że władze chińskie przywiązują dużą uwagę do edukacji. Zakłada się, że ma ona strategiczne znaczenie i trzeba je rozwiązać i ulepszyć na wszystkich szczeblach. Przewiduje się wprowadzenie nauczania przez Internet w podstawowych i średnich szkołach wiejskich (s. 151). Zauważa się, że w ostatnich latach obserwuje się duży postęp dokonujący się w tej sferze 30% młodzieży wstępuje na wyższe uczelnie, 40% do szkół zawodowych wyższego stopnia, których absolwenci zostają technikami.

Współcześnie w sytuacji ujawniającego się kryzysu światowego, Chiny ogłosiły w 2009 r. program radykalnego unowocześnienia 10 głównych gałęzi przetwórczych, od tekstyliów do informatyki, i przybliżenia się do najwyższego poziomu techniki światowej drogą własnych wysiłków techniczno-inwestycyjnych, wzmożonego zakupu najnowocześniejszej techniki zagranicznej oraz zaangażowania tysięcy wysokiej klasy i wysoko opłacanych specjalistów zagranicznych, dzięki posiadanym zasobom walutowym, a w wyniku tego również zasilanie rynku krajowego większą liczbą nowoczesnych wyrobów oraz odbudowy eksportu w podobny sposób. Rozwinięto szeroką działalność w zakresie źródeł energii odnawialnej i zmniejszania zanieczyszczenia środowiska.

Zwraca się uwagę na dużą przynależność społeczeństwa chińskiego do partii, 37% członków partii jest z wyższym wykształceniem (s. 264).

Istotną kwestią w życiu kulturowym jest potrzeba scalenia języka chińskiego i wprowadzenie fonetycznego alfabetu. Zauważa się, że naród chiński łączyły wspólna historia, kultura i system pisma znakowego, który umożliwiał porozumiewanie się ludzi wykształconych (dlatego ten system znaków nazywa się mandaryńskim), mimo ogromnych różnic w dialektach, używanych w różnych prowincjach, które tak się różnią między sobą, jak np. język angielski i chiński. Kwestie te są dodatkowo skomplikowane przez duże zróżnicowanie językowe samych Chińczyków, mające charakter historyczny i regionalny. Język chiński składa się z 7 głównych dialektów i ponad 100 poddialektów. Obecnie przy wprowadzeniu powszechnego, stosunkowo wysokiego poziomu wykształcenia,

przekazu radiowego, telewizyjnego, komunikacji internetowej, konieczność posługiwania się tysiącami znaków zarówno w szkole, jak i w pracy na komputerze i w Internecie staje się wielkim utrudnieniem zarówno w zdobywaniu wiedzy, jak i w posługiwaniu się nią. Przejścia do alfabetu fonetycznego pragnie większość Chińczyków (s. 335).

Obserwując współczesny rozwój Chin wskazuje się, że obecnie gospodarka tego kraju w coraz większym zakresie *wpływa na szerokie wody zagraniczne*. Powstały liczne firmy (korporacje) chińskie – przemysłowe i finansowe – zdolne do konkutowania na rynkach zagranicznych z największymi kapitalistycznymi korporacjami, w tym także ponadnarodowymi. Odzwierciedleniem rosnącej roli Chin w finansach zagranicznych jest wzrost ich inwestycji zagranicznych w latach 2002–2009. Jeszcze kilka lat temu chińskie zagraniczne inwestycje bezpośrednie wynosiły 2,7 mld dol., a w 2008 r. osiągnęły one sumę 55,91 mld. dol. – wzrost ponad 20-krotny (s. 360). Zauważa się, że w świecie chińskiego wielkiego biznesu coraz większą rolę pełnią kobiety. Obserwuje się rzeczywistość, że połowa najbogatszych kobiet świata to Chinki z kontynentu. 51 chińskich kobiet znajdowało się w 2009 r. wśród najbogatszych 104 kobiet świata (s. 369).

Zauważa się, że obserwacja i analiza przemian społeczno-ekonomicznych w Chinach, przede wszystkim uruchomienie mechanizmów rynkowych, wskazują na pogłębianie się różnic klasowo-społecznych. Ukształtowała się wąska, ale silna klasa wielkiej burżuazji, która kooperuje, ale jednocześnie konkuruje z wielkim kapitałem zagranicznym. Jest to klasa o olbrzymich dochodach i majątkach, które w zdecydowanej większości przeznaczone są na inwestycje, ale pewna ich część zaspakaja konsumpcję luksusową – na wzór amerykański (s. 375).

W kraju tym narasta zjawisko korupcji. Jest ono zwalczane przez aparat wymiaru sprawiedliwości. Zapadają liczne wyroki, łącznie z wyrokami kary śmierci za przestępstwa niebezpieczne dla państwa.

W refleksji uogólniającej zauważa się, że Chiny potrafiły w warunkach globalizacji umocnić swoje miejsce jako niezależne suwerenne państwo i samodzielną gospodarkę.

Prezentowana książka zasługuje na uwagę czytelniczą przede wszystkim z uwagi na:

1. dostarczenie bardzo bogatej warstwy fakto-graficznej o współczesnym życiu kulturowym Chin;

2. ukazanie przemian społeczno-politycznych, z punktu widzenia polityki partii komunistycznej jako głównego podmiotu generującego rzeczywistość kulturową Chin;

3. określenie kierunków przemian dokonujących się w Chinach, na bazie dokumentów i literatury przedmiotu powiązanych z obserwacją uczestniczącą jednego z autorów książki;

4. usytuowanie przemian, dokonujących się współcześnie w Chinach na tle procesów globalnych świata;

5. ukazanie zjawisk i procesów życia kulturowego Chin na tle ich dziedzictwa cywilizacyjnego.

Książka zasługuje na uwagę szerokiego kręgu czytelników, zwłaszcza interesujących się współczesnymi przemianami, dokonującymi się w poszczególnych mocarstwach, a w tym w państwie chińskim.

Andrzej Chodubski

Eugeniusz Ponczek, *Tradycja trzeciomajowa, legenda kościuszkowska, symbolika 11 listopada. Z badań nad dziejami idei niepodległości Polski w latach II wojny światowej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011, ss. 338.

W polskiej kulturze politycznej wyjątkową nośność ma myśl niepodległościowa. Dużą wagę przywiązuje się do takich kategorii, jak: naród, państwo, ojczyzna, wolność, równość, sprawiedliwość, religia. W pamięci historycznej ważne miejsce zajmuje walka o niepodległość, a w tym powstania narodowe, bohaterowie walki narodowyzwoleniczej i niepodległościowej. Współcześnie w rzeczywistości kształtowania nowej polityki historycznej, kwestie niepodległościowe postrzega się jako niezwykle istotne w strategii edukacyjnej społeczeństwa. Nie tylko rocznicowo odnotowuje się wydarzenia niepodległościowe, ale też analitycznie przypomina się i prezentuje obrazy walki niepodległościowej oraz ukazuje się ich odbicie w świadomości

politycznej narodu. Wśród ostatnio opublikowanych studiów z tego zakresu na uwagę zasługują badania nad dziejami idei niepodległości Polski w latach II wojny światowej przeprowadzone przez Prof. zw. dr. hab. Eugeniusza Ponczka z Uniwersytetu Łódzkiego.

W prezentacji problemu wyodrębniono pięć zagadnień: I. „Z myślą o Polsce niepodległej i jej roli w Europie”, II. „Tradycja Konstytucji 3 maja”, III. „Legenda kościuszkowska w polskiej myśli politycznej (1939–1945)”, IV. „Symbolika Święta Niepodległości 11 Listopada”, V. „Wobec czynu Józefa Piłsudskiego”.

W Przedmowie przypomina się, że w latach II wojny światowej stosunek do dziedzictwa historycznego objawiał się w afirmacji określonej tradycji. Wiązała się z tym tendencja do zaprzeczania bądź utożsamiania się z rolą dziejową pewnych ważnych faktów historycznych, mających istotne znaczenie dla narodu polskiego i jego kultury. Wypowiadano się na temat wielu wydarzeń historycznych, które uważano za ważne, ze względu na to, iż miały związek z ideą niepodległości.

Wskazuje się tu, że zagadnienia podniesione w książce opracowane zostały na bazie wiedzy, które w okresie wojny i okupacji zamieszczane były w drukach tajnych i ukazujących się na wychodźstwie, a przede wszystkim na łamach prasy konspiracyjnej i emigracyjnej (s. 7).

W szkicu o myśli o Polsce niepodległej i jej roli w Europie wyodrębniono kwestie: 1. Niepodległość a interes narodu, 2. Niepodległość a styl myślenia zwolenników „ideologii państwowej”, 3. Etos katolicyzmu społecznego a niepodległość, 4. Niepodległość a wartości liberalne, 5. Niepodległość a idee agraryzmu, 6. Postulaty egalitarno-społeczne a niezbywalność niepodległości, 7. Trwała niepodległość celem wojny Rządu RP i Państwa Podziemnego, 8. Polskie imponderabilia w sytuacji zmienności geopolitycznej.

Przypomina się, że w aksjologii politycznej ugrupowań prawicy narodowej za główną wartość uznawany był naród. Idea narodu wyznaczała najwyraźniej status innym nader ważnym wartościom społecznym, ujmowanym najczęściej w sposób komplementarny, bądź też niekiedy drugorzędny. Środowiska ideologiczne